1. Giriş

İş sağlığı ve güvenliğinde (İSG) sağlıklı veriler yapılacak iyileştirmeler ve uygulanacak kuralların düzenlenmesi için mihenk taşı görevi görür. Bu nedenle zamanında ve doğruya en yakın bilgilerin toplanması, bunların istatistik biliminin ışığında derlenmesi ve karar vericilere sunulması önemlidir.

6331 ve 5110 sayılı kanunlara göre sigortalı çalışanların uğradığı tüm iş kazalarının Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) raporlama ve kolluk kuvvetlerine bildirim sorumluluğu işverene aittir. Bu bildirimler SGK tarafından Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tanımları baz alınarak yıllık olarak derlenip sınıflandırılmakta ve ilgili taraflarla paylaşılmaktadır.

Bu işlem şimdiye kadar çeşitli nedenlerden dolayı bir yıldan fazla sürüyordu. Ancak bu yıl (2013) bu işlem nispeten hızlanmış, 2012 verileri SGK tarafından 2013 Temmuz ayında yayınlanmıştır.

SGK istatistikleri genellikle oransal veya normalize edilmiş verilere değil mutlak rakamlara dayanmaktadır. Bu da bazan yanıltıcı olabilen yorum ve yargılara neden olabilmektedir.

Aşağıdaki bölümlerde bu konu daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2. SGK İstatistiklerinin Girdileri

İş kazalarının SGK 'ya bildirimi ilgili mevzuata göre 3 işgünü içinde E-bildirge veya EK-II adı verilen İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bildirim Formu ile yapılmakta, bu bildirimlerdeki veriler SGK istatistikleri ve hukuki durumlar için veri oluşturmaktadır.

Öneri 1
İş kazalarının bildirim şekli gözden geçirilmelidir. Olayın oluş şekli hakkında detay sorular eklenmeli, olay yeri fotoğrafı ve krokisi istenmelidir. Ciddi kazalar 48 saat içinde bağımsız taraflarca araştırılmalıdır.

3. Türkiye'de İşgücü ile Sosyal Güvenliğin Kompozisyonu

Ülkemizde 2012 SGK istatistiklerine göre yaklaşık 18,3 milyon sigortalı (geçici çalışanlar, sigortalı ev kadınları, muhtarlar, tarım, işsizler vb. dahil) ve 1.538.006 adet işyeri bulunmaktadır.[1] Sigortalı çalışanların işçi (4a),esnaf (4b) ve memur (4c) olarak dağılımı Grafik 1 de gösterilmiştir.

4a kapsamındaki (SGK'lı) sigortalıların %62' si 50 nin altında çalışanı olan,%38'i ise 50 nin üzerinde çalışanı olan işletmelerde çalışmaktadır.İşyerlerinin %36 sında çalışan sayısı 1'dir.

Türkiye'de 2013 yılı itibarıyla herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların (kayıtdışı) oranı %36 olup,bu oran tarım sektöründe %83, tarım dışı sektörlerde ise %23 cıvarındadır.[2] Kayıtdışı çalışanların geçirdiği iş kazalarının SGK istatistiklerinde nasıl yer aldığı (veya yer alıyor mu) belirsizdir.

[1] SGK 2012 İstatistik Yıllığı ,Tablo 1.10
[2] http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13483

Grafik 1

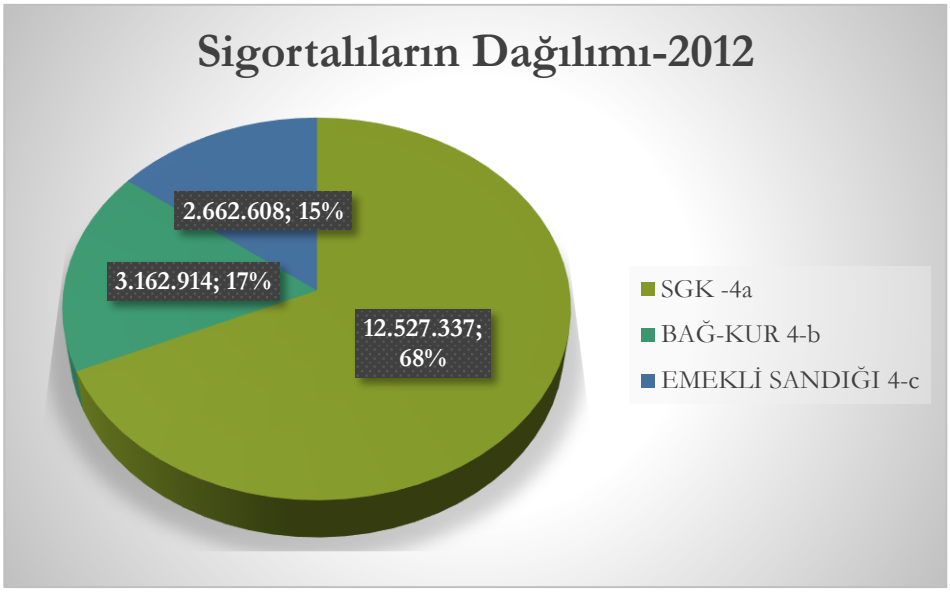

Öneri 2

Mevzuat tam olarak uygulandığı takdirde 20 milyon kadar sigortalı çalışana ait tüm iş kazası verilerinin bildirilmesi zorunludur.Ancak pratikte bu verilerin zamanında derlenmesi,yönetimi ve denetimi çok zordur.Bunun yerine birçok AB ülkesinin yaptığı gibi 3 gün üzeri geçici işgörememezliğe neden olan iş kazaları için SGK'ya bildirim şartı,diğerleri için işletmenin kendi bünyesinde takip zorunluluğu getirilmelidir.

Türkiye'de çalışan nüfusun iş gruplarına göre dağılımı Grafik 2'de gösterilmiştir.Ülkemiz tipik bir gelişmekte olan ülke profiline uymakta olup,yaklaşık %25 lik oranla Avrupa'da Romanya ve Arnavutluk ile beraber en fazla tarım çalışanı istihdam eden ülkedir.[3]

Grafik 2

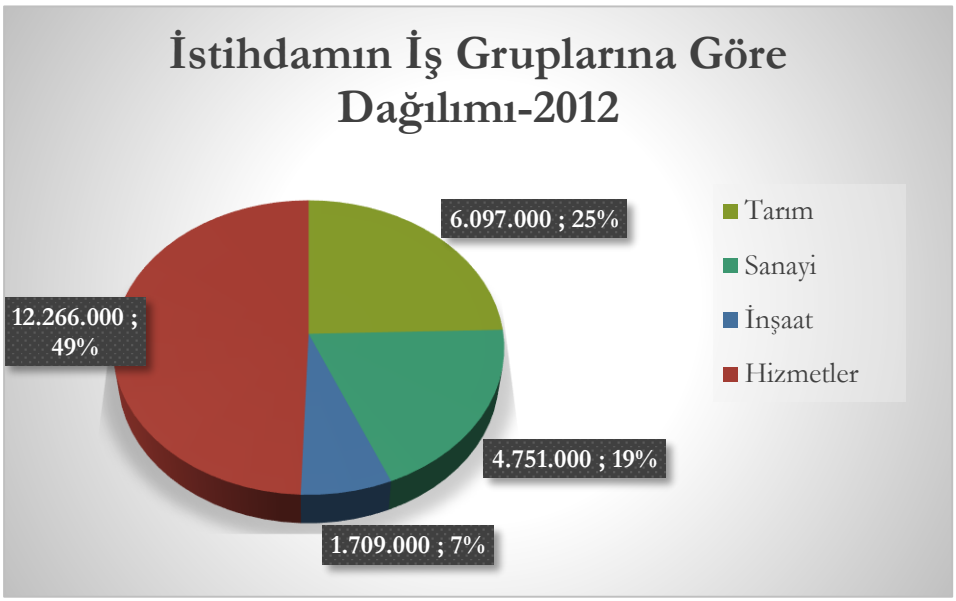

[3] Fifth European Working Conditions Survey, S.20 Fig.2 OSHA Overview Report,2010

Ancak Tablo 1 de görüldüğü üzere tarımda istihdam düzenli olarak daralmakta,tarımsal işgücü başta inşaat sektörü olmak üzere diğer iş gruplarına dağılmaktadır.

Sanayi kültürü olmayan işgücü ile iş güvenliği aktivitelerini yürütmek zordur ve önümüzdeki yıllarda özellikle riskli iş kollarında eğitim gereksinimleri daha da artacaktır.

Tablo 1

İstihdamın yıllara göre dağılımı (Kaynak: TUİK) **(Bin kişi, 15+ yaş)**

	Bin kişi					Yüzde				
Yıllar	**TOPLAM**	**Tarım**	**Sanayi**	**İnşaat**	**Hizmetler**	**TOPLAM**	**Tarım**	**Sanayi**	**İnşaat**	**Hizmetler**
2004	19 632	5 713	3 929	967	9 023	100,0	29,1	20,0	4,9	46,0
2005	20 067	5 154	4 183	1 107	9 623	100,0	25,7	20,8	5,5	48,0
2006	20 423	4 907	4 283	1 196	10 037	100,0	24,0	21,0	5,9	49,1
2007	20 738	4 867	4 314	1 231	10 326	100,0	23,5	20,8	5,9	49,8
2008	21 194	5 016	4 440	1 242	10 495	100,0	23,7	20,9	5,9	49,5
2009	21 277	5 240	4 079	1 306	10 650	100,0	24,6	19,2	6,1	50,1
2010	22 594	5 683	4 496	1 431	10 986	100,0	25,2	19,9	6,3	48,6
2011	23 955	6 030	4 828	1 611	11 485	100,0	25,2	20,2	6,7	47,9
2011	24 110	6 143	4 704	1 676	11 586	100,0	25,5	19,5	7,0	48,1
2012	24 821	6 097	4 751	1 709	12 266	100,0	24,6	19,1	6,9	49,4
%Artış	**26,4%**	**6,7%**	**20,9%**	**76,8%**	**35,9%**					

4. İş Kazalarının Gelişimi

Türkiye'deki iş kazalarının sıklık ve ağırlık derecelerine göre gelişimi 100 çalışana düşen iş kazası ve 100.000 çalışana düşen sakatlık ve ölüm sayıları şeklinde normalize edilerek Grafik 3 'de gösterilmiştir.Diğer göstergelerde önemli bir değişim olmamasına rağmen ölüm oranlarında 2011 yılına göre % 56' lık azalma dikkat çekicidir.

İş kolları bazında 2012 ve 2011 yılları kıyaslandığında hemen her işkolundaki ölüm sayılarında azalma olduğu görülüyor.

Sadece "Bilinmeyen" işkolundaki ölüm sayısının 32'den 83'e yükselmesi ilginçtir.

Mutlak değer bakımından en dramatik azalma 2011'deki 304 ölüm vakasının 2012'de 127'ye düşmesiyle Bina İnşaatı işkolunda yaşanmıştır.

İnşaat işkolundaki denetimlerin etkin hale gelmesi ve iş güvenliği uzmanlığı faaliyetleri bu azalmada muhakkak ki etkili olmuştur.

1.1.2013'den itibaren organizasyonel anlamda kademeli olarak yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 2012 yılındaki bu azalmalarda etkili olduğunu söylemek ise çok zordur.

Grafik 3

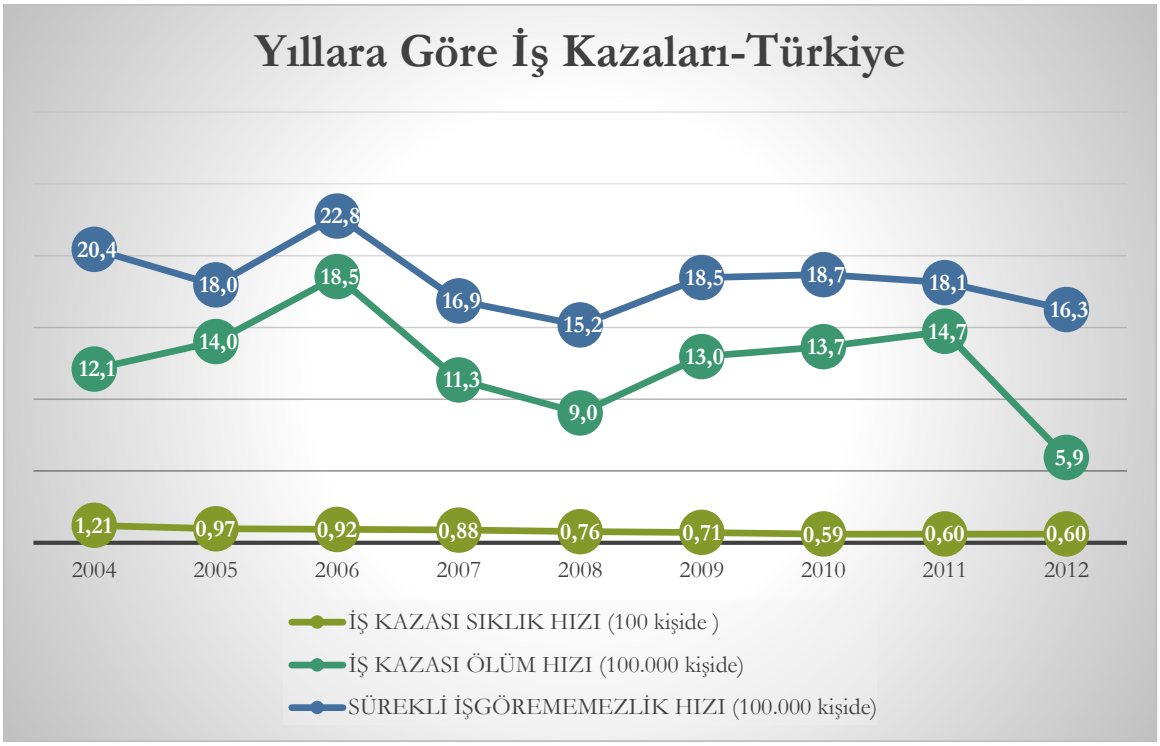

2012 yılında 2011'e göre %7,5 artış gösteren iş kazası sayıları Tablo 2'de işletme büyüklüğü baz alınarak incelenmiştir.Burada dikkat çekici husus 1-3 çalışanı olan işletmelerde meydana gelen kaza sayılarında artıştır.

Tablo 2

İşletme Büyüklüğüne Göre 100 kişi Başına Düşen Kaza Sayısı[4]

İşyerinde çalışan sigortalı Sayısı	2011					İşyerinde çalışan sigortalı Sayısı	2012				
	Zorunlu sigortalı sayısı (1)	İş Kazası-Erkek	İş Kazası-Kadın	İş Kazası-Toplam Total (2)	Oran (%) Rate (%) (2/1)		Zorunlu sigortalı sayısı (1)	İş Kazası-Erkek	İş Kazası-Kadın	İş Kazası-Toplam Total (2)	Oran (%) Rate (%) (2/1)
1000+	**461.256**	6.436	322	**6.758**	**1,465**	**1000+**	**552.696**	6.933	694	**7.627**	**1,380**
500-999	**513.824**	3.841	433	**4.274**	**0,832**	**1-3**	**1.543.433**	19.489	1.744	**21.233**	**1,376**
200-249	**302.497**	2.261	190	**2.451**	**0,810**	**500-999**	**557.315**	4.285	421	**4.706**	**0,844**
100-199	**1.042.986**	7.657	566	**8.223**	**0,788**	**100-199**	**1.117.597**	6.839	622	**7.461**	**0,668**
1-3	**1.446.443**	10.174	543	**10.717**	**0,741**	**200-249**	**326.857**	1.893	179	**2.072**	**0,634**
250-499	**788.849**	5.100	508	**5.608**	**0,711**	**250-499**	**851.485**	4.879	479	**5.358**	**0,629**
50-99	**1.063.928**	5.957	372	**6.329**	**0,595**	**50-99**	**1.163.645**	5.700	417	**6.117**	**0,526**
10-20	**1.658.196**	8.700	467	**9.167**	**0,553**	**21-49**	**2.082.432**	8.263	550	**8.813**	**0,423**
21-49	**1.928.303**	9.156	480	**9.636**	**0,500**	**10-20**	**1.779.095**	6.211	387	**6.598**	**0,371**
4-9	**1.824.657**	5.776	287	**6.063**	**0,332**	**4-9**	**1.965.065**	4.598	288	**4.886**	**0,249**
Bilinmeyen	**0**	1	0	**1**	**0,000**	**Bilinmeyen**	**0**	0	0	**0**	**0,000**
Toplam	**11.030.939**	**65.059**	**4.168**	**69.227**	**0,628**	**Toplam**	**11.939.620**	**69.090**	**5.781**	**74.871**	**0,627**

[4] SGK 2011/2012 İstatistik Yıllıkları Tablo 3.12 'den düzenlenmiştir.

Bir başka husus ise çalışan sayısı 50'nin üzerinde olan işyerlerinde 100 kişi başına düşen kaza adedinin yüksek olmasıdır.

İş sağlığı ve güvenliği hizmeti almayan 50'nin altında çalışanı olan kuruluşlarda kaza sayılarının (1-3 kişi çalıştıranlar hariç) düşük olmasının nedeni bildirimlerin eksik olmasıyla açıklanabilirse de bu konuda detay araştırmaların gerekliliği kesindir.(O zaman ne oldu da 1-3 kişi çalıştıran kuruluşlarda iş kazası bildirimleri arttı?)

Öneri 3
SGK,İş kazası sayısı ve ölüm hızı hesaplamalarında prim ödenen gün sayısı ve kayıp gün sayılarına dayalı ILO formülasyonunu kullanıyor.Bu hesaplama daha hassas olsa da grafik gösterimi zordur ve işverenlere açıklaması pratik değildir.ILO'ya bildirim yapılırken bu hesaplama kullanılabilir.Ancak 100 ve 100.000 kişi başına olay sayıları da hesaplamalarda yer almalıdır.

Öneri 4
İşletme büyüklüğüne göre ölüm sayıları da SGK istatistiklerinde yer almalıdır. *1-3 kişi çalıştıran işletmelerdeki iş kazası artışı detaylı analiz edilmelidir.*

Öneri 5
İstatistiklerde işkolu "Bilinmeyen" olarak geçen iş kazası ve ölümlerin raporlarda neden bu şekilde yer aldığı açıklanmalıdır.

4.1 İşkollarına Göre Kazaların Gelişimi

Tablo 3'e göre 2011 ve 2012 yıllarında Türkiye'deki iş kazalarının yaklaşık yarısı üç işkolunda meydana gelmiştir.
Bunlar madencilik,metal/makine ve inşaat işkollarıdır.
İnşaat ve madencilik işkolları kaza ağırlığı (ölüm ve sürekli işgörememezlik),metal/makine işkolu ise kaza sıklığı bakımından ilk sıralarda yer almaktadır.
Her 3 işkolunda da 2012 yılında 2011'e göre azalmalar mevcuttur.
Bunların dışında 2011'de 162 ölüm ve 118 sürekli işgörememezlik yaşanan "Yaratıcı sanatlar ve eğlence faaliyetleri" yani dizi ve film sektöründeki iş kazaları (nedense !) 2012 yılında tamamen sıfırlanmıştır.
Bu tür ilginç verilerin açıklama gerektirdiği net olarak görülmektedir.

Öneri 6
Tüm kazaların yarısının gerçekleştiği bu 3 önemli sektördeki olaylar daha detaylı analiz edilmelidir. Örneğin iş kazaları en çok hangi makinelerde olmaktadır? Hangi tür inşaat faaliyetleri (baraj, köprü, yol vb.) iş kazalarında ön plana çıkıyor? İş güvenliği profesyonellerine yönelik olarak bu işkolları için eğitim ve sertifikasyon programları düzenlenmelidir.

Tablo 3 İş Kazalarının En Yüksek Olduğu İşkolları[5]

İşkolu		2011			2012		
		İŞ KAZASI SAYISI	ÖLÜM SAYISI	SÜREKLİ İŞ GÖR. SAYISI	İŞ KAZASI SAYISI	ÖLÜM SAYISI	SÜREKLİ İŞ GÖR. SAYISI
05	KÖMÜR VE LİNYİT ÇIKARTILMASI	9.217	55	81	8.828	20	67
07	METAL CEVHERİ MADENCİLİĞİ	449	16	14	421	7	14
08	DİĞER MADENCİLİK VE TAŞ OCAK.	702	43	32	569	17	32
09	MADENCİLİĞİ DESTEKLEYİCİ HİZMET	139	2	1	101	0	1
	MADENCİLİK SEKTÖRÜ	**10.507**	**116**	**128**	**9.919**	**44**	**114**
24	ANA METAL SANAYİ	5.272	18	56	4.938	10	71
25	FABRİK.METAL ÜRÜN.(MAK.TEC.HAR)	7.268	72	146	7.045	25	131
28	MAKİNE VE EKİPMAN İMALATI	2.218	20	40	2.235	8	33
29	MOTORLU KARA TAŞITI VE RÖMORK İM.	1.439	3	17	1.796	0	15
30	DİĞER ULAŞIM ARAÇLARI İMALATI	480	9	12	439	3	13
33	MAKİNE VE EKİPMAN.KURULUMU VE ON.	1.055	21	43	1.045	14	25
	METAL/ MAKİNA SEKTÖRÜ	**17.732**	**143**	**314**	**17.498**	**60**	**288**
41	BİNA İNŞAATI	3.836	304	243	4.511	127	281
42	BİNA DIŞI YAPILARIN İNŞAATI	1.718	118	73	1.948	66	101
43	ÖZEL İNŞAAT FAALİYETLERİ	2.195	148	89	2.750	63	181
	İNŞAAT SEKTÖRÜ	**7.749**	**570**	**405**	**9.209**	**256**	**563**
	3 SEKTÖR TOPLAMI	**35.988**	**829**	**847**	**36.626**	**360**	**965**
	3 SEKTÖRÜN GENEL TOP.İÇİNDEKİ %'Sİ	**52%**	**49%**	**40%**	**49%**	**48%**	**47%**
	GENEL TOPLAM	**69.227**	**1.700**	**2.093**	**74.871**	**744**	**2.036**

4.2 İş Kazalarının Nedenleri

ILO sınıflandırmasına göre yapılan kaza neden tanımlarına göre ilk 5 iş kazası tüm kazaların %75 ini oluşturmakta olup Tablo 4'de yer almaktadır.
Bu kaza türlerinin en sık hangi işkollarında meydana geldiği bilgisine ihtiyaç bulunmaktadır.
Diğer kaza nedenleri arasında en dikkat çeken ise 2011'de 73 adet olarak gerçekleşen "Kendini öldürme ve yaralama" nın 2012'de 406 adede yükselmesidir.

Tablo 4

2012-Nedenlerine Göre İlk 5 Kaza Türü[6]

800- Bir Veya Birden Fazla Cismin Sıkıştırması, Ezmesi, Batması, Kesmesi	19.579
400- Makinelerin Sebep Olduğu Kazalar	13.401
700- Düşen Cisimlerin Çarpıp Devirmesi	11.088
300- Kişilerin Düşmesi	8.541
100- Taşıt Kazaları	3.563
İlk 5 nedenin toplamı	**56.172**
İlk 5 nedenin tüm kazalar içinde % si	**75%**

[5] SGK İstatistik Yıllıkları 2011/2012 Tablo 3.2'den düzenlenmiştir
[6] SGK İstatistik Yıllıkları 2011/2012 Tablo 3.8'den düzenlenmiştir

4.3 İş Kazalarının İllere Göre Dağılımı

2012 SGK istatistiklerinde en çok iş kazası meydana gelen iller beklendiği şekilde endüstri yoğun illerimiz oldu. Bunlar sırasıyla İstanbul,Bursa,İzmir,Manisa ve Zonguldak'tır.
İş kazası sonucu ölümlerde ise ilk 5 ilimiz İstanbul,Ankara,İzmir,Bursa,Gaziantep ve Konya olmuştur.
2012 SGK kayıtlarına göre Çorum,Hakkari ve Iğdır'da ise hiç iş kazası meydana gelmemiştir.
Tuhaf olan ise aynı SGK kayıtlarına göre Çorum'da 5,Hakkâri'de 3,Iğdır'da 1 iş kazası sonucu ölüm meydana gelmiş olmasıdır.
Bu kişiler 2011'de iş kazası geçirip 2012'de vefat etmiş olabilir.
Veya bu bildirimler işverenler tarafından değil sağlık kuruluşları veya kolluk kuvvetleri tarafından yapılmış olabilir.
Sonuç olarak bu tür veriler açıklama gerektiren olaylardır.

4.4 İş Kazası Geçirenlerin Yaş ve Mesleki Tecrübesi

İş kazası geçirenlerin %26'sı 3ay-1 yıl arası mesleki tecrübeye sahip çalışanlardan ,%19'u 5 yıldan fazla tecrübeye sahip çalışanlardan oluşmaktadır.Ancak bunların ne kadarının İSG veya mesleki eğitim aldığı istatistiklerde mevcut değildir.
İş kazası geçirenlerin %44'ü ise 25-34 yaş aralığında yer alıyor. TÜİK istatistiklerine göre Türkiye nüfusunun yaş ortalaması 30 olduğundan bu beklenen bir durum kabul edilebilir.

5 Sonuç

Ülkemizdeki İSG'nin gidişatını ve politikalarını belirlemesi gereken en önemli veriler SGK'nın her yıl açıkladığı istatistiklerdir. Bu verilerin doğru oluşturulmasında Devlet,işveren,çalışanlar ve İSG profesyonellerinin ayrı ayrı sorumlulukları bulunmaktadır.
Ayrıca bu veriler üniversitelerimiz,meslek odalarımız,sivil toplum kuruluşlarımız tarafından da analiz edilmeli,saha araştırmaları,tezler ve projelerle desteklenmelidir.
Doğru veriler olmadan önümüzü görmemiz, öncelikleri belirlememiz ve bunlara göre strateji geliştirmemiz olası değildir.
Gelecekte 50'nin altında çalışanı olan işletmelerin sisteme dahil olmasıyla kaza adetlerinde artış olabilir, bu normaldir. Bundan daha önemli olan ise, iş kazası sonucu ölüm ve sürekli işgörememezlik vakalarının azalma trendini yakalamasıdır.
2012 SGK istatistikleri çelişkili bazı veriler içerip detay araştırmalara gereksinim gösterse de, ekonomide ve istihdamda bir yavaşlama olmamasına karşın iş kazası sonucu ölümlerin bir önceki yıla göre çarpıcı bir şekilde azalması olumlu bir göstergedir.
Bu azalmanın bir trend oluşturup oluşturmadığı önümüzdeki yıllarda görülecektir.

Öneri 7
İşyeri teftişlerinde iş kazası verileri ve kaza nedenleri mutlaka sahada araştırılmalı, riski yüksek işkollarındaki düşük kaza sayıları sorgulanmalıdır. *SGK yıllık istatistiklerine genel durumu özetleyen ve yorumlayan bir başlık sayfası eklenmelidir.* *Veriler mümkün olduğu kadar mutlak rakamlardan ziyade çalışan sayısına oranlama, farklı işkolları veya başka ülkelerle kıyaslama vb. gibi yöntemler kullanılarak ve karşılaştırmalı olarak düzenlenmelidir.* *İş güvenliği ile ilgili hukuksal veriler açıklanmalıdır.(Kesilen cezalar,açılan ve sonuçlanan davalar,yargılanan kişi sayıları vb.)*